

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شورای سیاستگذاری حوزه های علمیه خاوران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خاوران

معاونت پژوهش

عنوان:

ضمان ناشی از تخریب محیط زیست در

فقه امامیه

استاد راهنما

حجت الاسلام والمسلمین حسن حسینی

نگارنده

فاطمه سپهوند

سال تدوین

۱۴۰۴

تحمیدیه:

«اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا تَأْخُذُ وَ تُعْطِي، وَ عَلَى مَا تُعَافِي وَ تَبْتَلِي، حَمْدًا يَكُونُ أَرْضَى الْحَمْدِ لَكَ وَ أَحَبَّ الْحَمْدِ إِلَيْكَ وَ أَفْضَلَ الْحَمْدِ عِنْدَكَ، حَمْدًا يَمْلَأُ مَا خَلَقْتَ وَ يَبْلُغُ مَا أَرَدْتَ، حَمْدًا لَا يُحْجَبُ عَنْكَ وَ لَا يُقْصَرُ دُونَكَ، حَمْدًا لَا يَنْقَطِعُ عَدَدُهُ وَ لَا يَفْنَى مَدَدُهُ»

ای خداوند، سپاس باد تو را، چه آن گاه که می ستانی و چه آن گاه که عطا می فرمایی. یا آن گاه که عافیت می بخشی یا به بلا مبتلا می سازی. ستایشی که پسندیده ترین ستایش هاست و محبوب ترین آنها و برترین آنهاست در نزد تو. ستایشی که سراسر عالم وجود را پر کند و به آن پایه که خواسته ای برسد. ستایشی که از تو پوشیده نماند و در رسیدن به آستان جلال تو کوتاه نیاید. ستایشی که شمار آن منقطع نگردد و افزون شدنش پایان نپذیرد.

تقديم به:

به ساحت نورانی قطب عالم امکان حضرت حجت بن الحسن المهدي
(عجل الله تعالى فرجه الشريف)

تقدیر و تشکر

بعد از حمد و ثنای خداوند تشکر می‌کنم از مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران که پژوهش را در راستای دروس حوزه قرار دادند. همچنین تقدیر از استاد راهنما حجت الاسلام و المسلمین حسن حسینی و تمام عزیزانی که در این مسیر از راهنمایی و مشاوره‌ی ایشان بهره مند شدم بخصوص خانواده عزیزم.

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

کتاب فارسی

- ۱-افروز، صدیقه، محیط زیست و سازمان سبز، چاپ اول، تهران: انتشارات علمی، ۱۳۹۳.
- ۲-بهشتی، محمد، نقش ارزش‌ها در زندگی فردی و اجتماعی، چاپ اول، تهران: نشر بقیه، ۱۳۷۸.
- ۳-جوادی آملی، عبدالله، حقوق طبیعت در اسلام، چاپ سوم، قم: اسراء، ۱۳۸۵.
- ۴-جوادی آملی، عبدالله، فلسفه حقوق بشر، چاپ اول، قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۸.
- ۵-جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیاء، چاپ اول، قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۸.
- ۶-دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، چاپ دوم، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- ۷-طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی، چاپ پنجم، قم: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
- ۸-طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، تهران: انتشارات ناصر خسرو، ۱۴۱۵.
- ۹-فاضل لنکرانی، محمد، جامع المسائل، چاپ یازدهم، قم: انتشارات امیرالمؤمنین (علیه‌السلام)، ۱۳۸۳.
- ۱۰-فهیمی، عزیزالله، فقه محیط زیست، چاپ اول، تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۸.
- ۱۱-قرائتی، محسن، تفسیر نور، چاپ یازدهم، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳.
- ۱۲-کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، چاپ پنجم، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۷.

- ۱۳- خمینی، روح الله، صحیفه امام، چاپ اول، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمه الله علیه)، ۱۳۶۴.
- ۱۴- خمینی، روح الله، استفتائات، چاپ پنجم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمه الله علیه)، ۱۳۶۸.
- ۱۵- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، چاپ دهم، تهران: دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۷۴.
- ۱۶- محقق داماد، سید مصطفی، قواعد فقه، چاپ دوازدهم، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۸۶.
- ۱۷- مکارم شیرازی، ناصر، قواعد فقه، چاپ سوم، تهران: سمت، ۱۳۸۹.
- ۱۸- مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق و بحران محیط زیست، چاپ اول، تهران: نشر علوم اسلامی، ۱۳۹۰.
- ۱۹- مصباح یزدی، محمدتقی، اخلاق در قرآن، چاپ اول، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه الله علیه)، ۱۳۸۰.
- ۲۰- مصباح یزدی، محمدتقی، فلسفه حقوق محیط زیست، چاپ دوم، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۵.
- ۲۱- مطهری، مرتضی، انسان و سرنوشت، چاپ دهم، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۶۸.
- ۲۲- نجف آبادی، حسینعلی، کتاب الزکاة، چاپ اول، قم: دار الفکر، ۱۴۰۹.
- ۲۳- هاشمی شاهرودی، سید محمود، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (علیه السلام)، چاپ اول، تهران: مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی، ۱۳۷۸.

کتاب عربی

- ۲۴- انصاری، مرتضی، کتاب المکاسب، چاپ اول، قم: دار العلم، ۱۴۱۵ق.
- ۲۵- بجنوردی، سید حسن، القواعد الفقهیه، چاپ اول، قم: نشر الهادی، ۱۴۱۹ق.
- ۲۶- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، چاپ اول، قم: مؤسسه آل البیت، ۱۴۰۹ق.

- ۲۷- حلی، ابن ادريس، السرائر الحاوی لتحرير الفتاوى، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۲ق.
- ۲۸- حلی، حسن بن یوسف، قواعد الأحكام فی معرفة الحلال و الحرام، چاپ اول، قم: اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.
- ۲۹- خمینی، روح الله، تحرير الوسيله، چاپ دوم، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۴۰۵ق.
- ۳۰- خویی، سید ابوالقاسم، مصباح الفقاهه، چاپ دوم، قم: دار الهادی، ۱۴۱۰ق.
- ۳۱- خویی، سید ابوالقاسم، منهاج الصالحین، چاپ بیست و هشتم، قم: نشر مدینه العلم، ۱۴۲۲ق.
- ۳۲- سبزواری، سید عبدالاعلی، مهذب الاحکام، چاپ چهارم، قم: مؤسسه المنار، ق.
- ۳۳- سبحانی، جعفر، اصول الفقه المقارن، چاپ اول، قم: مؤسسه امام صادق (علیه السلام)، ۱۴۱۴ق.
- ۳۴- شهید اول، محمد بن مکی، اللمعة الدمشقیة، چاپ اول، قم: دار الفکر، ۱۴۱۰ق.
- ۳۵- شهید ثانی، زین الدین بن علی، مسالک الافهام، چاپ اول، قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۳ق.
- ۳۶- شیرازی، سید محمد، القواعد الفقهیه، چاپ دوم، قم: دارالعلوم، ۱۴۱۰ق.
- ۳۷- صدوق، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ق.
- ۳۸- طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۷ق.
- ۳۹- طباطبایی حکیم، سید محسن، مستمسک العروه الوثقی، چاپ چهارم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۶ق.
- ۴۰- طباطبایی یزدی، محمدکاظم، العروه الوثقی، چاپ اول، قم: مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۹ق.
- ۴۱- طوسی، محمد بن حسن، المبسوط، چاپ سوم، تهران: المکتبه المرتضویه، ۱۳۸۷.

- ۴۲- کلینی، محمد بن یعقوب، **الكافی**، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷.
- ۴۳- فیاض، محمد اسحاق، **محاضرات فی اصول الفقه**، چاپ سوم، قم: مؤسسه امام صادق (علیه السلام)، ۱۴۲۸ق.
- ۴۴- فیض کاشانی، ملامحسن، **المحجۀ البیضاء فی تهذیب الاحیاء**، چاپ چهارم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، (۱۴۱۱ق).
- ۴۵- مجلسی، محمدباقر، **بحار الأنوار**، چاپ دوم، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
- ۴۶- محقق حلی، جعفر بن حسن، **شرائع الإسلام**، چاپ دوم، قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.
- ۴۷- مکارم شیرازی، ناصر، **قواعد فقهیه**، چاپ دوم، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب، ۱۴۱۱ق.
- ۴۸- مکارم شیرازی، ناصر، **انوار الفقاهه**، چاپ اول، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۴۲۱ق.
- ۴۹- نجفی، محمدحسن، **جواهر الکلام فی شرح شرایع الإسلام**، چاپ هفتم، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۴ق.
- ۵۰- نراقی، ملا احمد، **عوائد الایام**، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۷ق.
- ۵۱- نوری، حسین بن محمدتقی، **مستدرک الوسائل**، چاپ اول، بیروت: مؤسسه آل البيت (علیه السلام)، ۱۴۰۸ق.

مقالات

- ۱- رضایی، محمد، **کاربرد قاعده اتلاف در حقوق محیط زیست**، مجله فقه و حقوق اسلامی، شماره ۲۴، ۱۳۹۷.
- ۲- رضایی، محمدحسین، **تحلیل فقهی مسئولیت ناشی از تعدی و تفريط در تخریب محیط زیست**، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، شماره ۲۱، ۱۳۹۸.

- ۳- کرمی، محمدتقی، تحلیل فقهی مسئولیت ناشی از تقصیر در تخریب محیط زیست، پژوهش‌های فقهی، شماره ۵۴، ۱۳۹۷.
- ۴- محمدی، سید حسن، ضمانت و کاربرد آن در حقوق محیط زیست، پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، شماره ۴۸، ۱۳۹۶.
- ۵- محمدی، علی، کاربرد قاعده لاضرر در حقوق محیط زیست، فقه و حقوق محیط زیست، شماره ۱۲، ۱۳۹۸.
- ۶- موسویان، سید حسین، تحلیل فقهی حرمت اموال در تخریب محیط زیست، پژوهش‌های فقهی، شماره ۶۱، ۱۳۹۹.